

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ У ЛЬВІВСЬКО-ВАРШАВСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ШКОЛІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

УДК 1(477+438):37.01

Ростислав Єгоров, викладач Закарпатського базового державного медичного коледжу,
м. Хуст

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ У ЛЬВІВСЬКО-ВАРШАВСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ШКОЛІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У статті здійснено постановку історико-педагогічної проблеми розвитку педагогічних ідей Львівсько-Варшавської філософської школи у зіставленні дискурсів її представників – українських і польських педагогів; які розвивалися у контексті педагогічної традиції Львівського університету та світових науково-педагогічних тенденцій.

Ключові слова: наукова школа, педагогіка, реформаторська педагогіка, навчання, виховання, особистість.

Літ. 10.

Ростислав Єгоров, преподаватель Закарпатского базового государственного медицинского колледжа,
г. Хуст

РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИДЕЙ В ЛЬВОВСКО-ВАРШАВСКОЙ ФИЛОСОФСКОЙ ШКОЛЕ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

В статье осуществлена постановка историко-педагогической проблемы развития педагогических идей Львовско-Варшавской философской школы в сопоставлении дискурсов ее представителей – украинских и польских педагогов, которые развивались в контексте педагогической традиции Львовского университета и мировых научно-педагогических тенденций.

Ключевые слова: научная школа, педагогика, реформаторская педагогика, обучение, воспитание, личность.

Rostyslav Yehorov, Lecturer

Transcarpathian Base State Medical College, Khust

DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL IDEAS AT LVIV – WARSAW PHILOSOPHICAL DOCTRINE: FORMULATION OF THE PROBLEM

The historical and educational problem of development of pedagogical ideas, which are based in Lviv-Warsaw philosophical school comparing with its representatives are highlighted in this article. The last, Polish and Ukrainian pedagogues, improved their knowledges on the pedagogical traditions of Lviv university and global scientific – pedagogical trends.

Keywords: scientific school, pedagogy, reformal pedagogy, education, upbringing, personality.

Постановка проблеми. Для сучасного періоду розвитку історії педагогіки актуальними є дослідження регіональних особливостей розвитку освіти у діяхронному та, водночас, зіставному аспектах. Історичний процес розвитку педагогічної думки та освітня практика у Східній Галичині у кінці XIX – першій половині XX ст. відзначаються національним та науковим поліфонізмом пізнання, багатоаспектністю його результатів, оскільки відбувалися в умовах полікультурної взаємодії, зокрема української галицької та польської інтелігенції, когеренції філософії, психології, антропології та педагогіки. Осередком поліфонізму наукового пізнання та багатозначності отриманих результатів була Львівсько-Варшавська філософська школа (далі ЛВФШ) – товариство інтелектуалів, яке діяло упродовж 1895 – 1939 рр. при Львівському університеті і пов'язано з іменем засновника – польського

філософа, психолога, педагога Казимира Твардовського, а також іменами українських та польських педагогів: Степана Балея, Ярослава Кузьміва, Зигмунта Кукульського, Олександра Кульчицького, Богдана Наврочинського, Степана Олексюка, Казимира Сосніцького, Богдана Суходольського та інших.

Дослідження педагогічного напрямку у науковому просторі ЛВФШ дозволить у контексті розвитку педагогічної думки у Східній Галичині у кінці XIX – першій половині XX ст. у зіставленні напрацювань українських та польських педагогів (із числа персоналій школи) та здійснюваної ними освітньої практики цілісно прослідкувати, окрім іншого, розвиток педагогічних ідей школи, встановити їх зв'язок і значимість для сьогодення.

Стан розробленості проблеми. В Україні історію виникнення та науковий доробок школи, зокрема у сфері філософії та психології, цілісно вивчали М. Верніков, Б. Домбровський, С. Іваник

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ У ЛЬВІВСЬКО-ВАРШАВСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ШКОЛІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

досліджував участь українських філософів у науковій діяльності школи, Т. Лещак проаналізував теоретико-методологічні та методичні основи педагогічної майстерності засновника школи професора Львівського університету кінця XIX – першої третини XX ст. Казимира Твардовського, Т. Завгородня, О. Гончаренко розглянули філософсько-педагогічні ідеї, відповідно: В. Кузьміва та С. Балея – українських і польських психологів, педагогів, представників ЛВФШ.

У вивченні діяльності ЛВФШ важко переоцінити роль М. Вернікова (1934–2011), який започаткував в Україні у 1964 році фундаментальне вивчення ЛВФШ, дослідив історію виникнення і розвитку цієї спільноти, запропонував і всебічно обґрунтував її трактування як філософського напрямку, розкрив ідейно-теоретичні джерела, чим започаткував багатопланове вивчення доробку школи, спрямоване на дослідження загальної філософської платформи, внеску її представників у психологію, педагогіку, етику, естетику та інші галузі знань, а також започаткував в Україні фундаментальне вивчення поглядів видатного українського і польського філософа, психолога і педагога академіка Степана Балея [9]. Однак, проблема розвитку педагогічних ідей Львівсько-Варшавської філософської школи, зокрема у зіставленні української і польської традиції, порівняно із іншими науковими напрямками школи (філософія, психологія), є недостатньо дослідженою, що й обумовило вибір теми нашого дослідження.

Метою статті є постановка історико-педагогічної проблеми розвитку педагогічних ідей Львівсько-Варшавської філософської школи у зіставленні дискурсів її представників – українських і польських педагогів.

Вклад основного матеріалу. Заснування і діяльність ЛВФШ відбувалися у світовому та українському контексті розвитку філософського і наукового пізнання, педагогіки зокрема. У кінці XIX ст. – першій половині XX ст. культурно-історичні обставини розвитку освіти у Східній Галичині тісно пов'язані із 1) суспільно-політичним життям Австро-Угорщини (до 1918 р.) та Польщі (до 1939 р.); 2) поширенням ідей реформаторської педагогіки (західноєвропейської та американської) в освітньому просторі Польщі та, зокрема, Східної Галичини; 3) активною науково-просвітницькою діяльністю української галицької інтелігенції (як страти (верстви) колоніально залежного українського етносу), її участю у збереженні і розвитку почуття національної ідентичності, української культури, зокрема української мови та

українського національного шкільництва; 4) діяльністю, роллю і значенням Львівського університету (Львівський королівський університет імені Франца I у 1817 – 1918 роках; Університет імені Яна Казимира у Львові (1919 – 1939 роках) у системі освіти Східної Галичини та Польщі в обстежуваний період.

Як висновок В. Ханенко, розвиток польської науки і педагогіки в обстежуваний період був обумовлений та визначався цілим комплексом політичних та соціально-економічних умов, а саме: характером суспільного ладу, станом розвитку економіки країни, соціальною структурою населення, впливом правлячих політичних партій та угруповань, зовнішньо-політичними чинниками. В історичному аспекті – це період становлення та розбудови незалежної польської держави після більше 140 років існування в умовах поділу між державами-загарбниками. Водночас на розвиток польської педагогіки впливали внутрішні суспільно-політичні обставини, які визначали відповідні виховні ідеали. У польській педагогіці того часу розвинулися різні типи ідеологічно спрямованої педагогіки, головною метою яких було формування завдань виховання, обґрунтування їх необхідності та шляхи реалізації у виховній практиці. Така педагогіка носила національно-орієнтований характер і виражала інтереси окремої національної групи, суспільного класу, політичного ладу держави, домінуючої установи суспільного життя (наприклад, церкви). У польській реальності, як зазначає В. Ханенко, вирізнялися такі типи ідеологічної педагогіки: - педагогіка національного виховання; - педагогіка суспільного виховання ліберально-демократичної орієнтації; - педагогіка державницького виховання; - педагогіка комуністичного (соціалістичного) виховання; - педагогіка релігійного виховання з домінуванням католицького виховання. У зв'язку з цим дослідник виділяє три етапи розвитку домінуючих виховних ідеалів у міжвоєнний період: 1918–1926 рр. – період домінування ідеалів національного виховання; 1926 – 1935 рр. – період панування ідеалу державницького виховання; 1935 – 1939 рр. – панування ідеалів національно-громадянського виховання [8, 4].

Обставини розвитку української педагогіки у Східній Галичині в обстежуваний період у порівнянні з польською суттєво відрізнялися за рядом суспільно-політичних ознак, а саме: - штучна територіальна розмежованість етнічних земель України; - умови колоніальної залежності; відсутність української держави на всій території України; - репресивна колонізаційна політика

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ У ЛЬВІВСЬКО-ВАРШАВСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ШКОЛІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

держави-метрополії щодо культури українців як корінного населення Східної Галичини, які мали статус національної меншини краю; - одночасний подвійний денационалізуючий польський та австрійський (німецькомовний) тиск на розвиток української культури у краї – як з боку Австро-Угорщини, так і Польщі; - активна просвітницька діяльність української інтелігенції, зокрема духовенства краю, її участь у збереженні і розвитку почуття національної ідентичності, української культури, зокрема української мови та українського національного шкільництва.

Однак спільним чинником для розвитку польської та української педагогіки був в обстежуваний період світовий контекст, у якому передові педагоги у Європі і США Е. Кей, Дж. Дьюї, В. Дільтей, Е. Клапаред, Г. Кершенштайнер, М. Монтессорі, О. Декролі, В. Лай та ряд інших висловлювали розуміння необхідності реформування системи освіти в цілому, шкільної зокрема, обґрунтовували її теоретично та втілювали свої ідеї в освітній практиці. Ідеї реформаторської педагогіки набули популярності у Польщі в обстежуваний період, а також корелювалися з ідеєю національно-патріотичного виховання вільної, гармонійної і всебічно розвиненої особистості, яку постулювали і галицькі українські педагоги. Саме тому контекстом, теоретико-методологічним підґрунтям розвитку педагогіки як науки, навчальної дисципліни Львівського університету у Східній Галичині в обстежуваний період стають ідеї реформаторської педагогіки, педагогіки культури зокрема, у яких відбувалася когеренція філософії, психології, антропології і власне педагогіки.

Слід відзначити, що розвиток педагогічного напрямку ЛВФШ пов'язаний, перш за все, з педагогічною традицією у Львівському університеті. У короткому історичному нарисі розвитку педагогіки у Львівському університеті зазначено, що у період з 1812 року викладання педагогічних дисциплін здійснювалося у межах богословської підготовки студентів, а з 1871 року було розмежовано педагогічну підготовку майбутніх богословів та учителів середніх шкіл. На філософському факультеті під керівництвом Євсевія Черкавського (1822 – 1896) розпочався етап становлення світської педагогічної науки. Прагнення посилити практичний характер отримуваних студентами педагогічних знань відображено у тематиці навчальних курсів, серед яких – “Загальна педагогіка”, “Практична педагогіка”, “Педагогічні вправи”, “Педагогічна психологія”, “Гімназійна педагогіка”, “Основи дидактики”, “Про завдання психології виховання”,

“Психологія у вивченні логіки, етики і педагогіки” та ін. Така варіативність номенклатури навчальних дисциплін педагогічного циклу, як і їх тісний зв'язок із філософськими та психологічними лекційними курсами, зберігалася аж до 1930-х років. Серед професорів педагогіки університету кінця XIX – першої третини XX ст. були учні і наукові послідовники Євсевія Черкавського – Александр Скурський (1892–1902) та Болеслав Маньковський (1852 – 1921), Антоній Даниш (1853 – 1925).

Зусиллями Б. Маньковського педагогічна підготовка у Львівському університеті набула нових форм: у складі філософського факультету було створено Педагогічний Семінарій – перший окремий структурний підрозділ педагогічного спрямування в університеті. Навчальні заняття з педагогіки поєднували методику репродуктивного, традиційного, навчання, яка була заснована на авторитеті викладача і наукового джерела (звично це читання і наступне обговорення науково-педагогічних праць, рекомендованих керівником закладу) та теоретико-методологічні настанови т.зв. “вільного” навчання і виховання, заснованого на засадах взаємодії, саморозвитку і самодостатності. Студенти самостійно опрацьовували історико-педагогічні теми, а також тогочасні питання організації освіти і шкільництва, методики викладання окремих шкільних дисциплін, подавали виклад цих опрацьованих у формі рефератів і рецензій, що передбачало презентацію перед аудиторією, обговорення, супроводжуване аналізом і дискусією, формулювання висновків і формування у слухачів Семінарію наукових педагогічних поглядів. Принцип зв'язку теорії і практики, що також було ознакою “нового” виховання, визначав важливість в університетській підготовці майбутніх учителів студентської педагогічної практики у середніх навчальних закладах, які обиралися керівником Семінарію у погодженні з адміністрацією Красвої шкільної ради у Львові. Обов'язкова програма педагогічної практики передбачала присутність на кількох шкільних уроках і проведення принаймні одного пробного уроку протягом одного академічного семестру. Щороку слухачі Семінарію оформлювали звіт з проходження педагогічної практики у середній школі відповідно до встановлених вимог, які стосувалися інформації про школу, яка слугувала базою для практики, а також апробації набутих дидактичних умінь.

Слід зазначити, що серед викладачів педагогіки у Львівському університеті, які здійснювали і науково-педагогічну діяльність, поруч з польськими вченими-педагогами були і

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ У ЛЬВІВСЬКО-ВАРШАВСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ШКОЛІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

українці. Іван Бартошевський (1852 – 1921) у 1885 році здійснював викладання пасторальної теології українською мовою, лекції з педагогіки почав читати з 1890 року, а у 1918 році на знак протесту проти полонізації Львівського університету відійшов від викладацької діяльності. І. Бартошевський займав високі посади в університетській ієрархії. Неодноразово його обирали деканом (1888/89 і 1893/94) та продеканом (1889/90, 1891/92, 1894/95, 1895/96 і 1896/97) теологічного факультету, а в 1867/68 навчальному році був він також і ректором університету. Свою діяльність у царині освіти Іван Бартошевський поєднував з роботою на благо Церкви, упродовж тривалого часу професор виконував обов'язки радника і референта греко-католицької митрополичої консисторії, а також був обраний почесним каноніком митрополичої капітули при Соборі Св. Юра. Публікації богослова і педагога носили переважно гомілетичний (проповідницький) характер, однак досить часто у канву проповідей впліталися і дидактичні та виховні погляди автора, тому окрім збірок “Проповіді страсні і воскресні” (1891), “Проповіді недільні” (1892 – 1897), серед його творів слід відзначити ряд статей на педагогічні теми – “Засоби розумової й інтелектуальної підготовки священника”, “До чого має прагнути кожний душ пастир”, “Про шкідливість пещення дітей”, які публікувалися в українських журналах релігійного спрямування, таких як “Руський Сіон”, “Галицький Сіон”, “Душпастир” та інші. Окреме місце у доробку І. Бартошевського займає навчальний посібник “Педагогія руска або Наука о вихованні”, виданий 1891 році у Львові і перевиданий 1909 року під назвою “Християнсько-католицька педагогія або наука о вихованні”. Автор пропонує розуміти педагогіку як науку, що “у систематичному порядку займається справою виховання, а особливо добром його цілей, засобів і методів”, а власне виховання трактується ним як опіка дорослих над дитиною, допомога дитині з метою розвитку її тілесного і духовного начал [3].

Уже згадуваного нами Євсевія Черкавського (1822 – 1896) називали “українцем за кров'ю і поляком за духом”, він відіграв ключову роль у становленні шкільництва у Східній Галичині та педагогіки у Львівському університеті. Він був одним із засновників Крайової шкільної ради, у якій засідав до 1884 року як делегат міської ради Львова, активним громадсько-політичним, культурно-освітнім діячем, послом до віденського парламенту і галицького сейму, послом до Державної Ради. Упродовж 1870 – 1871 років

Є. Черкавський був членом комісії, створеної у Відні із найбільш знаних і авторитетних педагогів держави, з метою вироблення головних принципів реформування гімназійної освіти в Австро-Угорській імперії, у 1872 році склав проект шкільного статуту, який у процесі схвалення урядом зазнав значних змін, у 1874 році виступив одним із активних організаторів Товариства учителів вищих шкіл і 9 квітня того ж року відкрив його перше засідання. У липні 1871 року педагог повернувся на викладацьку роботу до Львівського університету, де до 1892 року займав посаду професора філософії і педагогіки, ставши таким чином засновником світського напрямку педагогічної підготовки львівських студентів. У 1872 році Є. Черкавський обирався деканом філософського факультету, а у 1875/1876, 1876/1877 і 1887/1888 навчальних роках – і ректором університету, що свідчить про його авторитет як вмілого організатора і досвідченого педагога [3].

Однак головна роль у підготовці педагогів у стінах університету упродовж обстежуваного періоду належить визначному ученому, засновнику ЛВФШ Казимиру Твардовському (1866 – 1938), якого вважали одним із найвизначніших педагогів свого часу. Викладання педагогіки в університеті і теоретично-науковий розвиток цієї галузі знань пов'язаний у міжвоєнний період також із іменами польських педагогів та психологів: прихильника ідей “нового виховання” Зигмунта Кукульського (1890 – 1944), теоретика польського громадянського виховання Казимира Сосницького (1883 – 1976), а також Богдана Суходольського (1903 – 1992), Б. Наврочинського (1882 – 1974) [7]. Постає К. Твардовського у цьому ряду вирізняється не лише його роллю як засновника потужного наукового товариства інтелектуалів, яка уже після смерті вченого отримала назву Львівсько-Варшавської філософської школи, а й науковою, організаційною діяльністю психолого-педагогічного спрямування серед студентів.

Як зазначає Т. Лещак, різнобічна педагогічна активність Казимира Твардовського відображає як розмаїття дидактичних завдань і методики, так і багатогранність його педагогічної майстерності. Її компоненти умовно можемо класифікувати наступним чином: теоретико-методологічні – наукові філософські, психологічні та педагогічні погляди вченого, тісно інтегровані у його етичну та логічну систему мислення; суб'єктивні або особистісні – сукупність особистісних рис характеру, таких як відповідальність, пунктуальність, сумлінність при виконанні своїх обов'язків, вимогливість до себе

і оточуючих тощо; методичні або практичні – комплекс розроблених педагогом методів, які забезпечували успішну реалізацію на практиці поставлених дидактичних завдань [6]. Отже, ведучи мову про розвиток педагогіки у Львівському університеті в обстежуваний період, слід акцентувати на тісному міждисциплінарному зв'язку, який сформувався у неї із психологією, що і відображає діяльність педагогів школи, зокрема Б. Наврочинського, Я. Кузьміва, С. Балея та інших.

Важливе місце в організації педагогічної наукової роботи студентів університету, які у цьому статусі належали до ЛВФШ, було відведено самостійному опрацюванню вибраних питань новітньої науково-педагогічної літератури – з питань “нового”, “вільного” виховання, яке прийшло на зміну, ревізувало ідеї “старої”, “традиційної” гербартианської педагогіки. Ці опрацювання, як зазначає В. Бенера, становили інтерпретації кількох позицій педагогічних праць XIX століття неогуманістичної доби, підручників на підставі гербартианської концепції та розмаїтих німецьких і австрійських постгербартианських дидактичних досліджень (В. Рейн, Т. Ціллер, О. Вілльман, Ф. Шварц, О. Руле, П. Рудольф, Е. Шмідт, В. Шиллінг, Ф. Регенер та ін.) [1, 227].

С. Іваник називає три основні вимоги, яким повинен відповідати статус “Учня К. Твардовського”: пройдене під керівництвом К. Твардовського навчання у Львівському університеті (враховуючи філософські семінари); участь у діяльності організаційної наукової інституції Філософської школи Твардовського – Польського філософського товариства (1904 – 1939), яке інтегрувало різногалузеві напрями досліджень; свідоме (чи несвідоме) використання змістовних і методологічних засад К. Твардовського у власних роботах. Саме на основі відповідності цим ознакам С. Іваник називає імена українських учених, діяльність яких упродовж 1910 – 1939 рр. пов'язана із сферами філософії, психології, педагогіки у межах Польського філософського товариства ЛВФШ і приналежність яких до школи є фактом доведеним: Степан Балея (1885 – 1952), Степан Олексюк (1882 – 1941), Ярослав Кузьмів (1894 – 1945), Олександр Кульчицький (1895 – 1980) [6].

Висновки. Педагогічне середовище Львівського університету та освітні традиції у Східній Галичині обстежуваного періоду у взаємодії українського та польського струменів обумовили розвиток педагогічного напрямку у межах власне ЛВФШ, яка не була якимсь замкнутим, герметичним, суто польським феноменом, а й українським культурним та науковим центром, діяльність якого

відбувалася у руслі світових педагогічно-наукових тенденцій. Перспективою подальшого вивчення проблеми є здійснення цілісної характеристики педагогічних ідей ЛВФШ у зіставленні польського і українського струменя в її межах.

1. Бенера В. *Теоретичні засади самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищих закладів освіти України (друга половина XIX – початок XX ст.)* [Текст] / В. Бенера // *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету*. – Вип. 76. – Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка [гол. ред. Носко М.О.] – Чернігів: ЧДПУ, 2010. – 380 с. – С. 224 – 228.

2. Верніков М.М. *Львівсько-варшавська філософська школа: хрестоматія* [Текст]: у 2-х ч. / М. Верніков; [заг. і наук. ред. Верніков М.М.; відп. ред. Чайковський О.В.; пер. з пол., нім. і лат. мов: Веретюк О.М. та ін.]. – Частина II. – Одеса – Львів: Астропринт, 2006. – 164 с.

3. *Видатні постаті академічної педагогіки у Львівському університеті* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/postatiukr.htm>

4. Іваник С. *Участь українських філософів в науковій діяльності Польського філософського товариства у 1910 – 1939 (у межах досліджень Львівської філософської школи)* [Текст] / С. Іваник // *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*: зб. наук. праць. – № 661: Філософські науки. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львів. політехніка”, 2010. – С. 119 – 126.

5. Лецак Т. *До питання про науково-педагогічну діяльність Казимира Твардовського у Львівському університеті* [Текст] / Т. Лецак // *Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*, Київ. – 2003. – Вил. 8. – С. 52 – 58.

6. Лецак Т. *Штрихи до педагогічного портрета К. Твардовського* [Електронний ресурс] / Т. Лецак. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1931/1/031vtpkt.pdf>

7. *Педагогіка у Львівському університеті. Короткий історичний нарис* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.franko.lviv.ua/Pedagogika/histukr2.htm>

8. Ханенко В.С. *Проблема гуманізації виховання в контексті розвитку польської педагогіки міжвоєнного періоду (1918 – 1939): автореф. дис. ... канд. пед. наук* [Текст] / Василь Ханенко. – Луганськ, 1997. – 18 с.

9. Чайковський Олександр В. *Воспоминания о Профессоре Марате М. Вернікове (1934 – 2011)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: yadda.icst.edu.pl/yadda/element/.../43_Softa_nr11_Czajkowski.pdf

10. Sztobryn Sławomir. *Bogdan Nawroczyński jako historyk filozofii wychowania* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dspace.uni.lodz.pl:8080/

Стаття надійшла до редакції 01.04.2014